

VÄSTRA RYDS KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Västra Ryds församling
Ydre kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2006*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

VÄSTRA RYDS KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Västra Ryds församling

Ydre kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte	2
Kulturminneslagen och begravningslagen	2
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	3
Översiktskarta	4
Västra Ryds kyrkogård	4
Kyrkogårdens omgivning	4
Västra Ryds kyrka	5
Kyrkogårdens historik	5
Översiktlig beskrivning av vegetation mm – Karta	9
Beskrivning av kyrkogården	10
Beskrivning av enskilda kvarter	15
Kvarter A	15
Kvarter B	17
Kvarter C	18
Kvarter D	20
Kvarter E	22
Kvarter F	24
Källor	25
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	26
Förklaring till exempellistan	26
Utvärderingskarta	27
Bilagor	
Exempellista	
Fotografier	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövärden
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144) säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare

säger lagen: ”Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

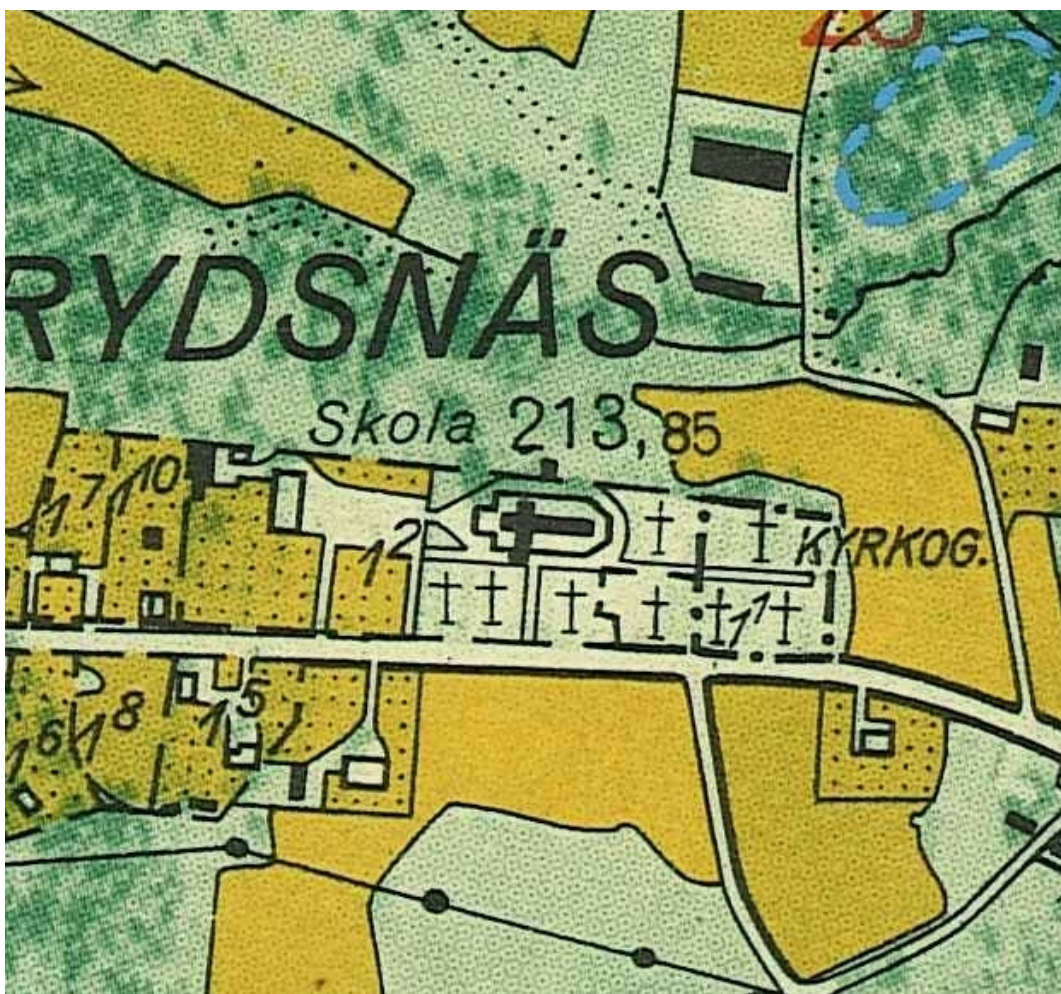
Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Anita Löfgren Ek, Östergötlands läns museum, 2006. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Utsnitt ur ekonomiska kartans blad 075 12 Västra Ryd, 1948. Kyrkogårdens östra del har en annan fastighetsbeteckning och utgör troligen den äldre delen av kyrkogården, där den medeltida kyrkan låg.

VÄSTRA RYDS KYRKOGÅRD

Kyrkogårdens omgivning

Kyrkan och kyrkogården ligger i Rydsnäs c: a 2,5 mil sydöst om Tranås, och är placerad på en höjd vid Östra Lägerens södra strand. Direkt väster om kyrkogården ligger skolområdet med den gamla kyrkskolan från 1883 samt yngre röda längor i en våning. Kyrkskolan är uppförd i 1½ våning med frontespis, faluröda panelklädda fasader och ett tegeltäckt sadeltak. Vid stranden nedanför kyrkohöjden, öster om kyrkan, ligger den f d prästgården som idag används som församlingshem. Boningshuset är uppfört 1856 eller 1870 i en våning med frontespis med gula panelklädda fasader under tegeltäckt sadeltak. Den flankeras av två faluröda flyglar från 1800-talets första hälft. I prästgårdens närhet finns den f d lönebostaden, en byggnad i 1½ våning med faluröda panelklädda fasader byggd 1950. Längs landsvägen söder om kyrkan ligger det f d ålderdomshemmet från 1930, uppfört i 1½ våning med frontespis. Byggnaden som tidigare var panelklädd, har fått gula reveterade fasader under valmat sadeltak.

Utsnitt ur häradsekonomska kartan 1868-77, Västra Ryd. Kyrkplatsen kan vara svår att identifiera. Kartan är upprättad innan den nuvarande kyrkan byggdes och det är den medeltida kyrkan som är markerad under "a" i "Ka".

Västra Ryds kyrka

Västra Ryd är en medeltida socken vars äldsta kända kyrka tros ha uppförts av sten på 1300-talet. Den ersattes av en ny kyrka som uppfördes 1882 strax väster om den gamla, efter ritningar av arkitekt Albert Törnqvist med Adrian Pettersson som byggmästare. Den är byggd i sten och är mycket rymlig med ett rektangulärt långhus med femsidig sakristia i öster och torn i väster. Stommen är av gråsten, fasaderna är spritputsade i vitt och långhusets sadeltak är plåttäckt. Stilmässigt är den en tidstypisk blandning av nyklassicism med nygotik inslag. Interiören är välbevarad och kännetecknas av ett panelklätt tredingstak uppburet av gjutjärnspelare som delar in långhuset i tre skepp. De öppna bänkarna, predikstolen, altarpuppen, altarringen och orgelläktaren tillhör den ursprungliga inredningen.

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets webbsida.

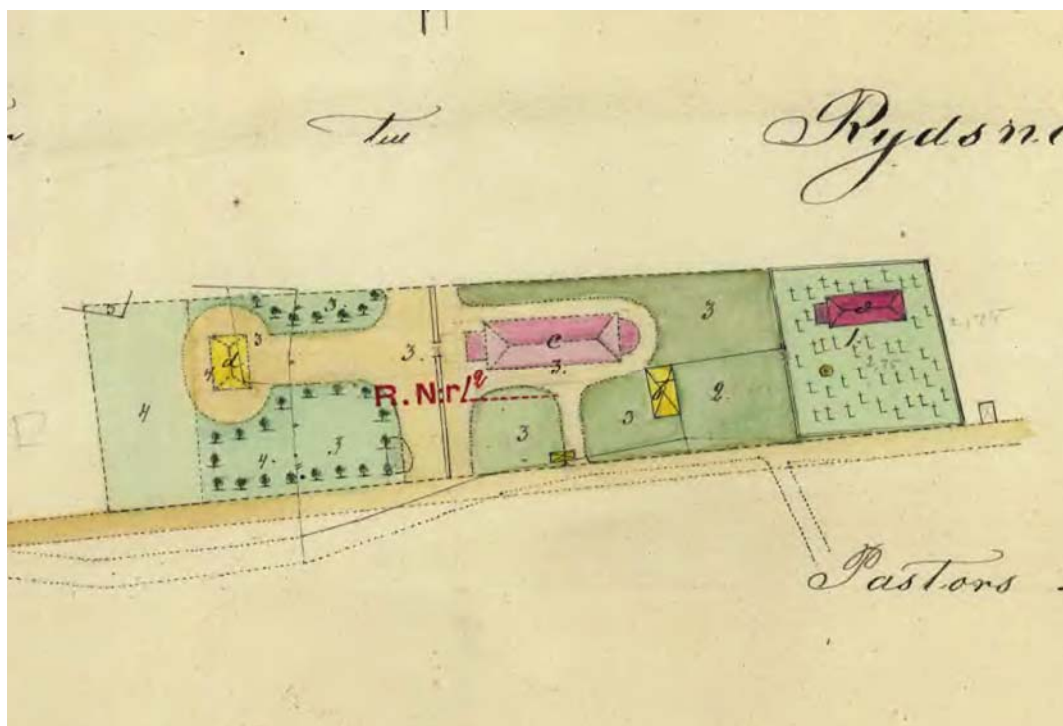
Kyrkogården har vuxit fram sedan medeltiden. En lantmäterikarta från 1699 visar en i det närmaste kvadratisk kyrkogård, något utsträckt i norr/söder.

Vid pesten 1710 utvidgades kyrkogården åt söder, med 13 alnar i bredden (ca 7,8 meter), detta utrymme skulle användas för dem "som i farsoten kunde avlida", efter då gällande föreskrifter att bereda särskild begravningsplats för pestlik. I samband med den starka dödligheten i rödsot 1773 yrkade prästerskapet om anläggande av en särskild kyrkogård för döda i rödsot, detta förslag avslogs dock av församlingen. 100 m NÖ om

kyrkan finns registrerat en pestkyrkogård (RAÅ 26). Kyrkogårdens gamla indelning med ättehagar upphörde 1796. Kyrkogården var omsluten av ett timrat övertäckt plank, som med ständigt beslutade reparationer alltid var i skröpligt tillstånd, även efter det att underhållet delades på hemmanen och några torp. Det utbyttes slutligen mot en stenmur som började sättas 1799, beslut om detta hade redan tagits 1767.

På ett fotografi från 1882 av den gamla kyrkan ser man klockstapeln sydväst om kyrkan. En äldre klockstapel skadades av åskan 1686 och återuppfördes året efter av byggmästaren Mattias Schröder från Gripenberg i Säby. Fotografiet visar även en hög gråstensmur som utgör dåvarande kyrkogårdens södra begränsning.

En lantmäterikarta från 1875: "Karta öfver såväl gamla kyrkoplan som den från Pastorsbostället Rydsnäs afsöndrade jorden till plan för ny kyrka m. m." ger en god bild av förhållandet mellan gamla och nya kyrkan och kyrkogården. Se kartbild nedan.

Lantmäteriakt 05-VRY-79. I öster ligger den gamla kyrkan och kyrkogården. Mitt i kartbilden betecknar nr 2 sockenstuguplan med byggnad b som är det gamla skolhuset. Väster om kyrkan finns kyrkogårdens västra begränsning. Det framgår inte om den lilla byggnaden invid den troligen då befintliga vägen söder om nya kyrkan är en byggnad som finns eller som planeras. Nr 3 och 4 är åker respektive hagmark, bokstaven c betecknar plan för nya kyrkan och d är plan för nya skolhuset. När det gäller den gamla kyrkan syns det tydligt att den ligger på kyrkogårdens norra del. Det är en placering som var vanlig för de medeltida kyrkorna. Sydväst om gamla kyrkan finns en rund markering för klockstapeln.

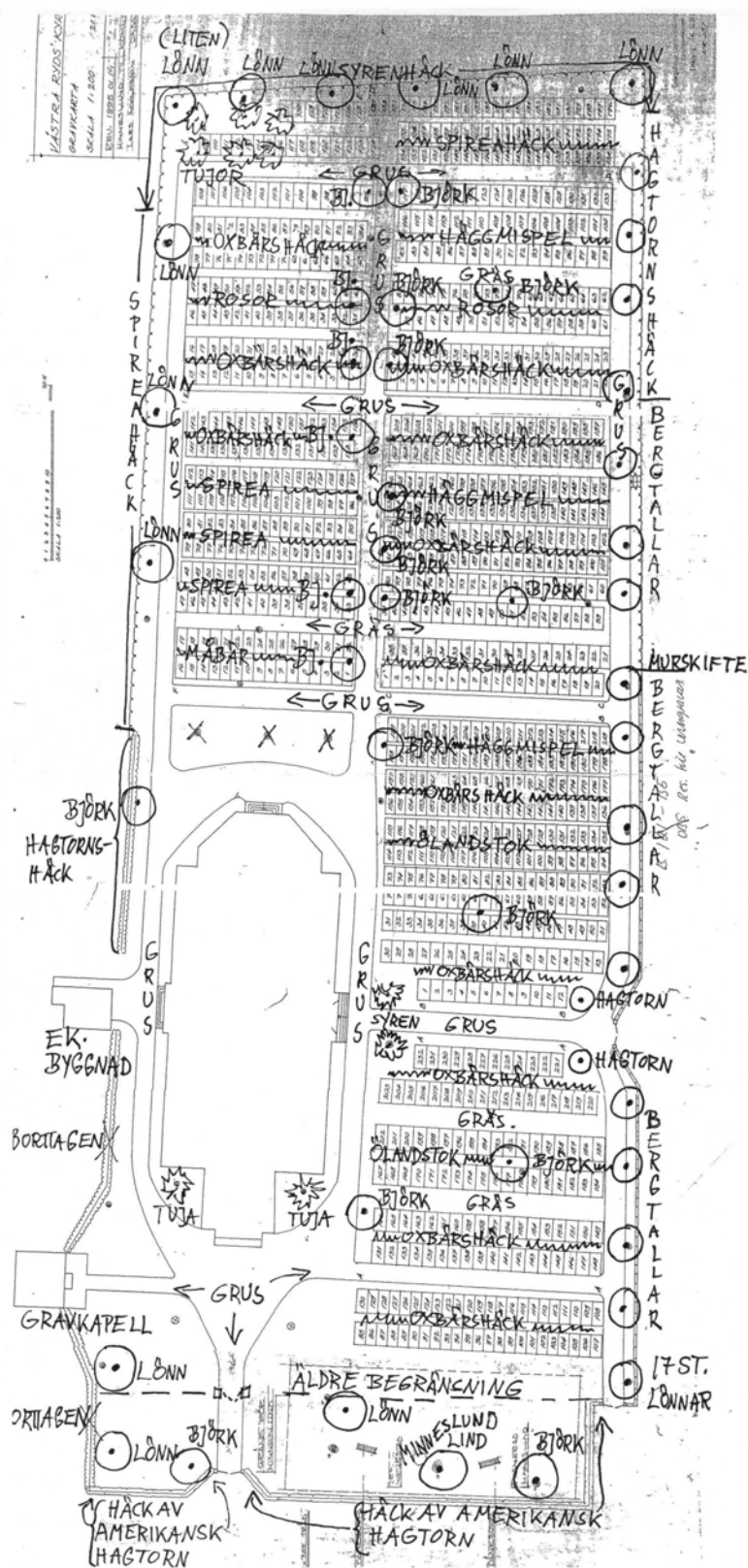
Flygfoto 1950. Större delen av kyrkogården är grusad. Trädkransens träd i väster och nordväst är äldre än övriga träd. Foto i Östergötlands läns museums samlingar.

Flygfoto från 1957. Trädkransen i söder är likåldrig och i väster syns en trädkrans i den dåvarande begränsningen. Minneslunden ligger idag på gräsytan väster om denna begränsning. Kvarteren verkar till stor del vara grusade med omgärdade gravar. I kvarter C och E är det större gräsytor. Foto i Östergötlands läns museums samlingar.

I kyrkan förvaras några ritningar över kyrkogården. En plan över kyrkogården är upprättad av Werner Bergström, Linköping och daterad 1935. Kyrkogårdens begränsning i väster går något närmare kyrkan än idag, öster om minneslunden. I övrigt stämmer gångsystem och indelning i stort överens med dagens utseende. Stora delar av kvarter B och C samt delar av kvarter D, E och F är avsatta för linjegravar. Eventuellt ser man även ekonomibyggnaden norr om kyrkan och i så fall är det dess södra del som är ursprunglig. En ritning upprättad av Östergötlands läns hushållningssällskap från 1960-talet visar en utvidgning mot väster. Små inritade kors markerar troligen raderna med linjegravar. 1967 förslås en ny mur i söder och att bergtall planteras här. Tidigare var det hagtorn mot vägen i söder.

År 1954 invigdes gravkapellet eller bårhuset som var uppfört efter ritningar av arkitekt Erik John. 1995 anlades en minneslund i kyrkogårdens sydvästligaste del.

Västra Ryds kyrkogård. Vegetation m m. Norr är till vänster i bild (kyrkans torn är i väster).

BESKRIVNING AV KYRKOGRÅRDEN

Kyrkogården består av sex kvarter: A-F och har en långsträckt och smal rektangulär form i väst/östlig riktning. Kyrkan ligger på den nordvästra delen med långhuset i väst/östlig riktning. Kyrkogårdens begränsning i norr är något oklar då en äldre häck till stora delar är borttagen och kyrkogården övergår i gräsmark som i sin nordliga del avgränsas av ett staket innan marken sluttar. Öppen mark omger kyrkogården i nordöst och öster.

Staket norr om kyrkan.

Området norr om kyrkan med gravkapell.

Området söder om kyrkan från sydväst.

Allmän karaktär

Kyrkogården har en strikt och enhetlig karaktär som understryks av rygghäckarna i nord/sydlig riktning. Invid den östra kyrkogårdsmuren är karaktären mer öppen och även mer ålderdomlig. Gravvårdarna är till stora delar enhetliga av olika låga modeller. I bl a kvarter C är det en något större variation av gravvårdstyper och i kvarter F, omedelbart öster om kyrkan, finns en del högresta vårdar i svart granit.

Omgärdning

Väster: en ca 1,1 m hög klippt häck av storbladig hagtorn.

Norr: ett ca 1,0 m högt trästaket med två rader slakor. Brunmålat(?). Staketet ramar in kyrkans mark men den egentliga kyrkogårdens begränsning i form av en numera borttagen häck är närmare kyrkan. Marken mellan staket och kyrka används inte för gravsättning. Enligt uppgift har gravvårdar grävts ner här. Norr om kyrkan finns en ekonomibyggnad och öster om denna avgränsas den egentliga kyrkogården av en ca 1,5 m hög hagtornshäck som övergår i en lika hög klippt häck av spirea. Enligt gravkartan finns här en mur, men den är inte synlig nu förrän öster om spireahäcken. Efter ett uppehåll fortsätter spireahäcken på muren. Den synliga delen av norra muren är i nordöstra hörnet drygt 2,0 m hög. Det är en kallmurad stödmur med glest lagd ca 0,2-0,5 m stora gråstenar. Karaktären är något annorlunda på ett mindre parti där muren enbart är ca 0,7 m hög och ändras till ca 0,8-1,0 m stora gråstenar mot väster innan den döljs av terräng, och gräsklipp m m.

Nordöstra murhörnet från nordöst.

Öster: en ca 1,0 m hög stödmur, kallmurad, av ca 0,2-0,8 m stora gråstenar. På krönet växer en syrenhäck och lönnar i trädkransen. I nordöstra hörnet är muren drygt 2 m hög.

Söder: en ca 0,7 m hög kallmurad stödmur av huggen röd granit med ca 0,3-0,8 m stora stenar. Muren har en kort sträcka i väster. På murkrönet växer bergtrall. Strax öster om

kyrkan skiftar muren till en äldre karaktär, ca 0,5-1,0 m hög av mindre gråsten, kallmurad och mer oregelbundet satt.

Södra muren med dess huvudingång.

Västra grinden.

Ingångar

Väster: huvudgrinden är en pargrind med dekorativt utformat krön. Spjälor och korsformad dekor. Tre förgyllda kors, varav ett på klot, kröner grinden. Grinden är märkt: "Tillverkade af K A GUSTAFSSON Björkmossa. WIRSERUM. 1882".

Kvadratiska grindstolpar av röd granit med avfasat krön.

Norr: trägrind med spjälor och korsstag sitter i trästaketet.

Söder: grind, se västra huvudgrinden. Här finns dock enbart halva texten, den övriga har troligen ramlat bort. I sydöst finns en granittrappa genom muren upp på kyrkogården. I sydväst en enkel grind av järnsmide med rakt krön och spjälor. Kvadratiska grindstolpar av granit med avfasat krön.

Vegetation

Väster: två björkar, tre lönnar och en lind står i väster. Två av lönnarna kan eventuellt ha ingått i en äldre trädkrans något öster om nuvarande gräns.

Norr: en liten björk och tre stora lönnar, de senare är en del av trädkransen.

Öster: sex lönnar i trädkransen.

Söder: 17 hamlade lönnar i trädkransen.

På muren och som del av omgärdningen växer häckar av amerikansk hagtorn, hagtorn, spirea, syren och bergtall. Inne på kyrkogården finns några björkar. Rygghäckar i nord/sydlig riktning av bl a oxbär, ölandstok och spirea. Vid södra mittgången växer två hagtornsträd och två ungersk syren. Hagtornen ska ersättas med syren. Tujor flankerar kyrkans ingång och sex tujor finns i kyrkogårdens nordöstra hörn.

Gångsystem

Grusgångar med finkornigt krossgrus går runt kyrkogården på alla sidor. En väst/östlig mittgång söder om kyrkan och tre nord/sydliga grusgångar varav en från södra grinden till kyrkans sydportal. Övervuxna plattgångar går mellan en del gravvårdar.

Gravvårdstyper

I kvarter A och B söder om kyrkan dominerar låga och breda gravvårdar i grå, svart eller röd granit med gravläggningar från 1920-talet och framåt. I de östra delarna av kvarter B kan det eventuellt vara några linjegravvårdar. I kvarter C, D och E finns några i stort sett sammanhängande rader med linjegravar kvar. De tidigaste är i kvarter E från

1936 och framåt och de yngsta från 1960- eventuellt 1970-tal i kvarter C. Även i mitten av kvarter F finns en del gravvårdar av linjegravskaraktär. I kyrkogårdens nordöstra hörn finns en större familjegrav omgiven av tujor. Tidigare har flera gravar varit grusade och omgärdade, men idag är det bara en grusgrav kvar och den omramas av en stenram. De äldsta gravvårdarna är från andra delen av 1800-talet och flera av dem är av svart granit.

Linjegravvårdar i kvarter D, 1950-talet.

Gravvård i svart polerad granit.

Minneslund

Minneslundan finns på kyrkogårdens sydvästra del på en stor gräsyta. Invid en lind ligger ett stenblock med ett grovt träkors och stenlagd plats för blommor framför. Bänk.

Gravkapellet från sydöst.

Byggnader

I kyrkogårdens nordvästra del finns ett gravkapell som är ritat av arkitekt Erik John och uppfört 1954. Det har en kvadratisk plan, beiga spritputsade fasader och brant sadeltak täckt med enkupigt rött tegel. På den södra gaveln finns en raksluten plåtklädd dubbel dörr och ovanför denna tre smala och tätt sittande rektangulära fönster. Ovan dessa, liksom på norra gaveln, finns ett djupt kors. Rummet är försett med ett kalkstensgolv, väggarna är vitputsade och taket har en öppen takstol med brunbetsad panel. Längs väggarna finns väggfasta bänkar samt ett litet altare bestående av en väggfast kalkstenskiva. Norr om kyrkan finns en ekonomibyggnad med ljusgula panelklädda fasader.

Norr om kyrkan ligger en ekonomibyggnad placerad i nord/sydlig riktning. Ljust gulvita fasader med smal lockläkt och sadeltak med enkupiga röda betongpannor. Panelklädda dubbelportar i väster, söder och öster. I södra gavelspetsen finns ett spetsbågigt spröjsat fönster.

Övrigt

Vid gravkapellet står några undanställda gravvårdar. Vi norra staketet ligger gravvårdar staplade med textsidan neråt.

Belysning av äldre modell märkt Westal 6093. Kantig kupa med råglas.

Kulturhistorisk bedömning

Västra Ryds kyrka med kyrkogård, omgärdning, grindar, trädkrans och gravkapell bildar en väl sammanhållen miljö med mycket höga kulturhistoriska värden. Kyrkogårdens utsträckning åt öster har här ett särskilt kulturhistoriskt värde då den omfattar platsen för den medeltida kyrkan och dess kyrkogård. Kyrkogårdsmuren har tillkommit i olika etapper och det är väsentligt att behålla de olika sträckningarnas utformning. Som exempel kan nämnas den södra muren och bergtallarna vid muren som troligen tillkom efter ett förslag 1967. Järngrindarna har ett mycket högt kulturhistoriskt värde då de är märkta med tillverkningsort, årtal och vem som har tillverkat dem. Trädkransen består till största delen av lönnar och i väster finns även ett par lönnar som troligen ingått i trädkransen vid kyrkogårdens äldre västra begränsning. Trädkransen visar på det parkideal som blev vanligt på våra kyrkogårdar från slutet av 1700-talet, på landsortskyrkogårdarna åtminstone under andra halvan av 1800-talet. Gravkapellet, uppfört 1954 och ritat av arkitekt Erik John, representerar en typ av byggnad som är mycket vanlig på länets kyrkogårdar. Detta gäller även ekonomibyggnaden norr om kyrkan. Systemet med grusgångar stämmer väl överens med gångsystemet på äldre gravkarter och är även viktigt för bevarande av kyrkogårdens indelning. Även allén från kyrkan och österut har en äldre tradition. På gravkartan från 1935 finns träd markerade här. De relativt höga rygghäckarna ger kyrkogården en rumslig karaktär och bidrar till dagens relativt strikta karaktär. De understryker också gravradernas enhetliga riktning i nord/syd.

Strukturen i kvarter C, D, E och F har ett mycket högt kulturhistoriskt värde då en jämförelse med äldre gravkarter som förvaras i kyrkan visar att kvarterens struktur från 1930-talet och 1960-talet fortfarande går att avläsa. I allmänhet innebär detta enklare linjegravar i kvarterets mitt och familjegravar i dess västra och östra del. I kvarter D är det dock det omvända med enklare gravar i kvarterets västra och östra begränsning, vilket är relativt ovanligt på länets kyrkogårdar. Systemet med linjegravar växer fram

under slutet av 1700-talet. Det innebar att begravningarna skedde på linje vartefter dödsfallen skedde. Äkta makar eller andra familjemedlemmar begravdes inte bredvid varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt "statuskillnad", men under 1800-talet övergick det till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Det är av vikt att bevara linjegravvårdar så man kan följa ordningen på gravläggningarna. De fåtaliga gravvårdarna från andra delen av 1800-talet har genom sin ålder ett högt kulturhistoriskt värde. Tillsammans med gravvårdarna från tidigt 1900-tal, framför allt i svart granit, visar de på en tidstypisk gravvårdskultur. På kyrkogården finns ett par s k obelisker i svart granit, exempel på en tidstypisk mer påkostad typ av gravvård omkring sekelskiftet 1800/1900. Titlar på gravvårdar berättar om en trakts näringsliv och sociala struktur. I Västra Ryd är gravvårdar med titlarna hemmansägare och lantbrukare relativt få. Förutom titlar med kyrklig anknytning finns här bl a fabrikör, garverifabrikör, byggmästare och trävaruhandlanden.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter A Gravplats nr 85-232

Kvarteret omfattar gravplats nr A 85-232 och ligger på kyrkogårdens sydvästra del med minneslund i väster, kyrkan i norr, kvarter B i öster och Eksjövägen i söder. Gravnumren lägre än nr 85 kan ha legat där minneslunden är idag.

Allmän karaktär

Strikt och enhetlig karaktär som understryks av rygghäckarna.

Kvarter A från nordväst.

Omgärdning

—

Ingångar

Västra och södra huvudingångarna samt sydvästra grinden.

Vegetation

Rygghäckar i nord/sydlig riktning, från väster: två sycken ca 0,9 m höga klippta häckar av häckoxbär, en häck av ölandstok och ytterligare en häckoxbär. I kvarteret finns två stora björkar förutom träden i anslutning till minneslunden. En nyplanterad ungersk syren och ett nytt hagtornsträd står vid södra mittgången.

Gångsystem

Två grusgångar i nord/sydlig riktning varav den östra utgör huvudgången till kyrkans sydportal. Grusgångar utmed kyrkans sydvägg och södra kyrkogårdsmuren. Delvis övervuxna plattgångar.

Gravvårdstyper

Låga och breda gravvårdar i grå, svart eller röd granit. Gravläggningar från 1939 och framåt med de äldsta i östra delen.

Gravvård från 1939.

Byggnader

—

Övrigt

I norr finns vattenpost och plats för vaser.

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteret ger en del av kyrkogårdens i stort sett samlade strikta karaktär med rygghäckar som markerar de raka gravraderna. Av ovan nämnda gravkarta från 1935 att döma har gravläggningarna i kvarteret påbörjats från öster. Att t ex bevara gravvård A 215, 216 ca på plats kan åskådliggöra detta.

Kvarter B Gravplats nr 1-219

Kvarter B omfattar gravplats nr B 1-219 och ligger sydöst om kyrkan m3d kvarter A i väster, kyrkan i norr, kvarter C i öster och Eksjövägen i söder.

Allmän karaktär

En strikt karaktär som understryks av rygghäckarna.

Kvarter B från sydväst.

Omgärdning

—

Ingångar

Södra huvudingången.

Vegetation

Rygghäckar i nord/sydlig riktning, från väster: en ca 0,9 m hög klippt häck av häckoxbär, ölandstok, häckoxbär och en häck av häggmispel. En nyplanterad ungersk syren och ett hagtornshäck står vid södra mittgången. I kvarterets nordöstra hörn samt inne i kvarteret står en björk.

Gångsystem

En grusgång går rund kvarteret och utgörs i väster av den södra mittgången. Övervuxna gångar av plattor mellan gravraderna.

Gravvårdstyper

I huvudsak låga och breda vårdar i grå, röd eller svart granit. En del vårdar i svart granit från 1920-30-talet har inte samma breda utformning. Gravläggningar från 1920 och framåt, varav flera i västra delen är från 1930-talet. Troligen några linjegravvårdar.

Gravvård från 1920.

"Kinamissionärerna".

Byggnader

—

Övrigt

—

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteret ger en del av kyrkogårdens i stort sett samlade strikta karaktär med rygghäckar som markerar de raka gravraderna. Gravvårdar från 1920- 30 talen visar en äldre indelning, troligen linjegravar.

Kvarter C Gravplats nr 1-205

Kvarter C omfattar gravplats nr C 1-205 och ligger sydöst om kyrkan med kvarter B i väster, kvarter F i norr, kvarter D i öster och Eksjövägen i söder.

Allmän karaktär

Rygghäckarna ger kvarteret en strikt karaktär, men det är en något större variation av gravvårdar här än i kvarter A och B.

Omgärdning

—

Kvarter C från sydväst.

Ingångar

En mindre trappa i södra kyrkogårdsmuren.

Vegetation

Rygghäckar i nord/sydlig riktning, från väster: två stycken klippta ca 0,9 m höga häckar av häckoxbär, en häggmispel och ytterligare en häck av häckoxbär. Invid den öst/västliga mittgången står tre björkar och inne i kvarteret finns en mindre björk.

Gångsystem

En grusgång går runt kvarteret och i norr utgörs den av den öst/västliga mittgången.

Linjegravar 1961-1965.

Obelisk.

Gravvårdstyper

Låga och breda gravvårdar i grå, röd eller svart granit. Dessutom en del linjegravvårdar och några äldre vårdar i svart granit som hör till ”köpegravar”. Gravläggningar från 1896. Raden med gravplats nr 102-122 har flera enkelgravar från 1970-talet. Har man fortsatt linjegravsystemet in på 1970-talet här? Det upphör vanligen vid mitten av 1960-talet. I nästa rad är enkelgravarna från tidigt 1960-tal.

Byggnader

—

Övrigt

I kvarterets nordvästra hörn finns vattenpost och plats för vaser.

Kulturhistorisk bedömning

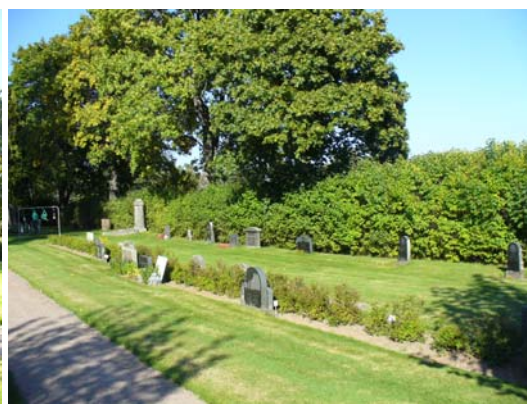
Kvarterets struktur har ett mycket högt kulturhistoriskt värde då en jämförelse med äldre gravkartor, som förvaras i kyrkan, visar att kvarterets struktur från 1930-talet fortfarande går att avläsa med enklare linjegravar inne i kvarteret och familjegravar i västra och östra delen. Rygghäckarna bidrar till en i huvudsak strikt karaktär.

Kvarter D Gravplats nr 1-199

Kvarter D omfattar gravplats nr D 1-199 och ligger på kyrkogårdens sydöstra del med kvarter C i väster, kvarter E i norr, öppen mark utanför kyrkogården i öster och Eksjövägen i söder.

Kvarter D från sydöst.

Kvarter D, östra delen från sydväst.

Allmän karaktär

Till största delen en relativt strikt karaktär som betonas av rygghäckarna i nord/sydlig riktning. Den östra delen, invid östra kyrkogårdsmuren, har en mer öppen karaktär trots strikta gravrader.

Omgärdning

Den östra kyrkogårdsmuren med syrenäck.

Ingångar

Lönnar i trädkransen i öster. Rygghäckar i nord/sydlig riktning, från väster: en ca 0,9 m hög klippt häck av häckoxbär, rosenhäck och en häck av häggmispel. I den östra delen finns en låg spireahäck. Tre björkar står invid den öst/västliga mittgången.

Gångsystem

En grusgång går runt huvuddelen av kvarteret och ingår i norr i den öst/västliga mittgången. I öster finns tre gravrader invid kyrkogårdsmuren. Övervuxna gångar med plattor mellan gravraderna.

Gravvårdstyper

I kvarteret finns en omgärdad grusgrav med 1924 som första årtal. I övrigt en del låga och breda vårdar, linjegravvårdar och gravvårdar i svart granit med en mindre bred utformning. Gravläggningar från 1883 och linjegravvårdar från 1947 och framåt. Rygghäckarna bidrar till en i huvudsak strikt karaktär.

Linjegravar 1947-1951.

Gravvård från 1880-talet.

Byggnader

Övrigt

Kulturhistorisk bedömning

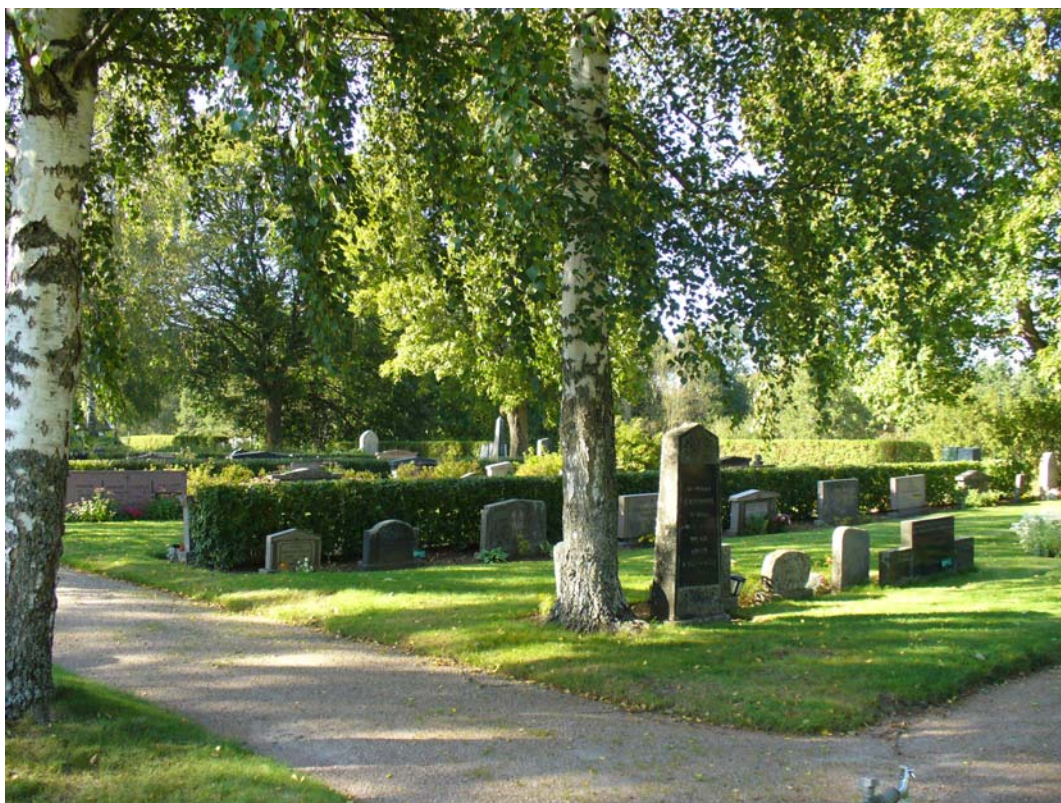
Kvarterets struktur har ett mycket högt kulturhistoriskt värde då en jämförelse med äldre gravkartor, som förvaras i kyrkan, visar att kvarterets struktur från 1930- och 1960-talet i stort sett fortfarande går att avläsa med, åtminstone på 1960-talet, enklare linjegravar i väster och öster och familjegravar inne i kvarteret. Det är inte så vanligt på länets kyrkogårdar att linjegravar ligger i kvarterens kanter och familjegravar/köpegravar inne i kvarteren. Vanligen brukar det vara tvärtom. På kartan från 1930-talet ser det ut som om det är familjegravar allra längst i väster följt av linjegravar, men på kartan från 1960-talet har även den västligaste raden linjegravsmarkeringar.

Kvarter E Gravplats nr 1-131

Kvarter E omfattar gravplats nr E 1-131 och ligger på kyrkogårdens nordöstra del med kvarter F i väster, öppen mark utanför kyrkogården i norr och öster samt kvarter D i söder.

Allmän karaktär

Huvudsakligen en strikt karaktär som betonas av rygghäckar i nord/sydlig riktning. I östra delen, invid kyrkogårdsmuren, är karaktären mer ålderdomlig. Här finns även en stor familjegrav omgiven av tujor/cypresser?

Kvarter E, västra delen från sydöst.

Omgärdning

Den östra kyrkogårdsmuren med syrenhäck.

Ingångar

—

Vegetation

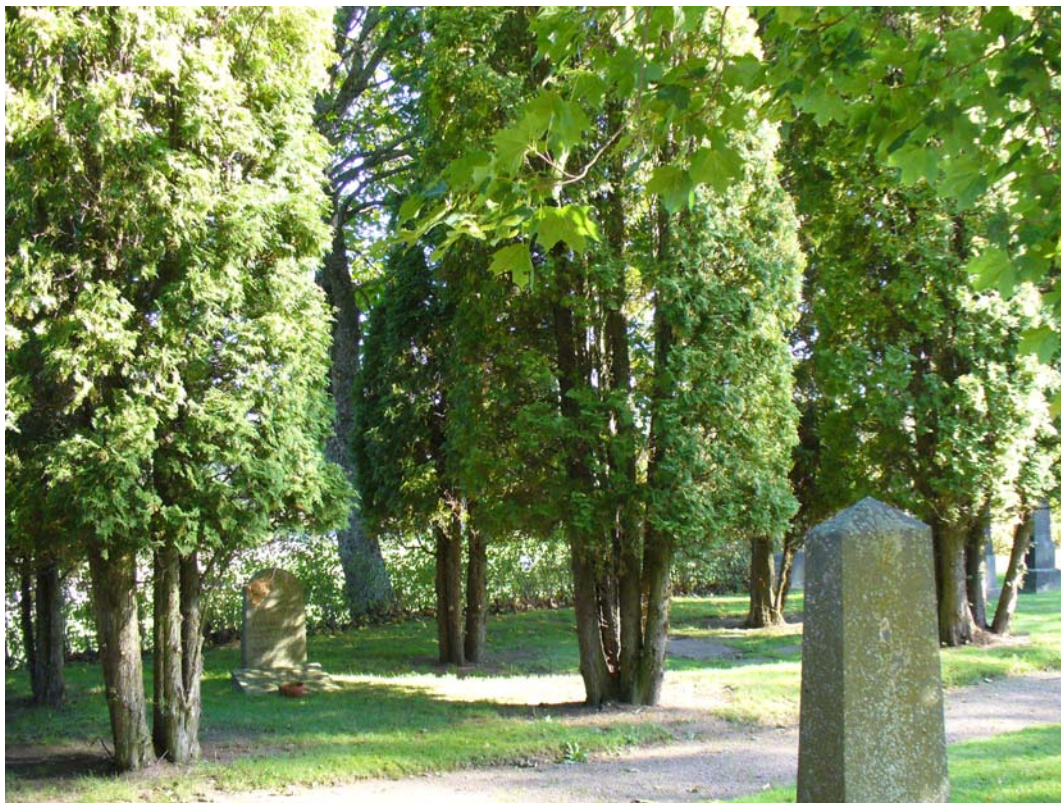
Lönnar i trädkransen i öster. Rygghäckar i nord/sydlig riktning, från väster: en ca 0,6 m hög häck av häckoxbär, rosenhäck och en ca 0,8 m hög häck av häckoxbär. Invid den öst/västliga mittgången står tre björkar. I nordöstra hörnet står sex tujor/cypresser som troligen hör till en stor familjegrav.

Gångsystem

En grusgång går runt kvarteret och ingår i söder i den öst/västliga mittgången. I öster finns två gravrader invid kyrkogårdsmuren.

Gravvårdstyper

Äldre gravvårdar till större familjegravar finns framför allt i öster. I övrigt är det framför allt låga och breda vårdar i grå, röd eller svart granit. Gravläggningar från 1866. Till den stora familjegraven i nordöst hör bl a en häll och liggare av kalksten från 1920-50-talet. I raden med gravplats nr 79-94 finns troligen några linjegravvårdar från 1960-talet.

Familjegrav på kyrkogårdens nordöstra hörn, kvarter D.

Byggnader

—

Övrigt

I öster finns en vattenpost och plats för vaser.

Kulturhistorisk bedömning

Kvarterets struktur har ett mycket högt kulturhistoriskt värde där raden med linjegravvårdar även är markerad på gravkartan från 1930-talet, som förvaras i kyrkan. Det finns dessutom en del äldre gravvårdar från sent 1800-tal och låga breda gravvårdar till familjegravar från bl a 1950-talet. I nordöstra hörnet finns en större familjegrav med gravvårdar från 1880-talet till mitten av 1900-talet. Graven omramas av höga tujor.

Kvarter F Gravplats nr 1-156

Kvarter F omfattar gravplats nr F 1-156 och ligger öster om kyrkan med öppen mark utanför kyrkogården i norr, kvarter E i öster och kvarter C i söder.

Allmän karaktär

I huvudsak en strikt karaktär som betonas av rygghäckarna i nord/sydlig riktning. Varierande typer av gravvårdar med en del högresta vårdar i svart granit.

Omgärdning

—

Ingångar

—

Vegetation

Rygghäckar i nord/sydlig riktning, från väster: en ca 0,4 m hög klippt måbärshäck, tre spireahäckar och en ca 0,6 m hög klippt oxbärshäck.

Gångsystem

En grusgång går runt kvarteret. Övervuxna plattlagda gångar mellan gravraderna.

Gravvårdar 1909-2001.

Gravvårdstyper

Utmed grusgången i väster och öster har det troligen varit större grusade familjegravar. I mitten finns det enstaka troliga linjegravvårdar från 1970-talet. Har man fortsatt linjegravsystemet in på 1970-talet här? Det upphör vanligen vid mitten av 1960-talet. Äldre gravkartor visar att detta var linjegravsområde. Framför allt i väster finns några högre gravvårdar av svart granit. Gravläggningar från 1899.

Byggnader

—

Övrigt

—

Kulturhistorisk bedömning

Kvarterets struktur har ett mycket högt kulturhistoriskt värde då en jämförelse med äldre gravkartor, som förvaras i kyrkan, visar att kvarterets struktur från 1930-talet fortfarande går att avläsa med enklare linjegravar inne i kvarteret och familjegravar i västra och östra delen. Till flera familjegravar hör gravvårdar i svart granit.

Källor:

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, inventering del 1-3, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.

Hansson, Hans-Erik m fl. Vård av gravstenar. Riksantikvarieämbetet. 2002.

Kulturhistorisk inventering av kyrkor och kyrkomiljöer utförd av Östergötlands länsmuseum 2003-

Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.

Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering.

Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.

Räaf L F. Samlingar och anteckningar till en beskrifning öfver Ydre härad i Östergötland. Fjärde delen. Örebro 1865.

Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.

Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.

Östergötlands läns museums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter –

www.lantmateriet.se. Lantmäterikartor från 1699 och 1875.

www.ostergotlands.lansmuseum.se

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen ”onumr. S om 042”. Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer.

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen ”granit” används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

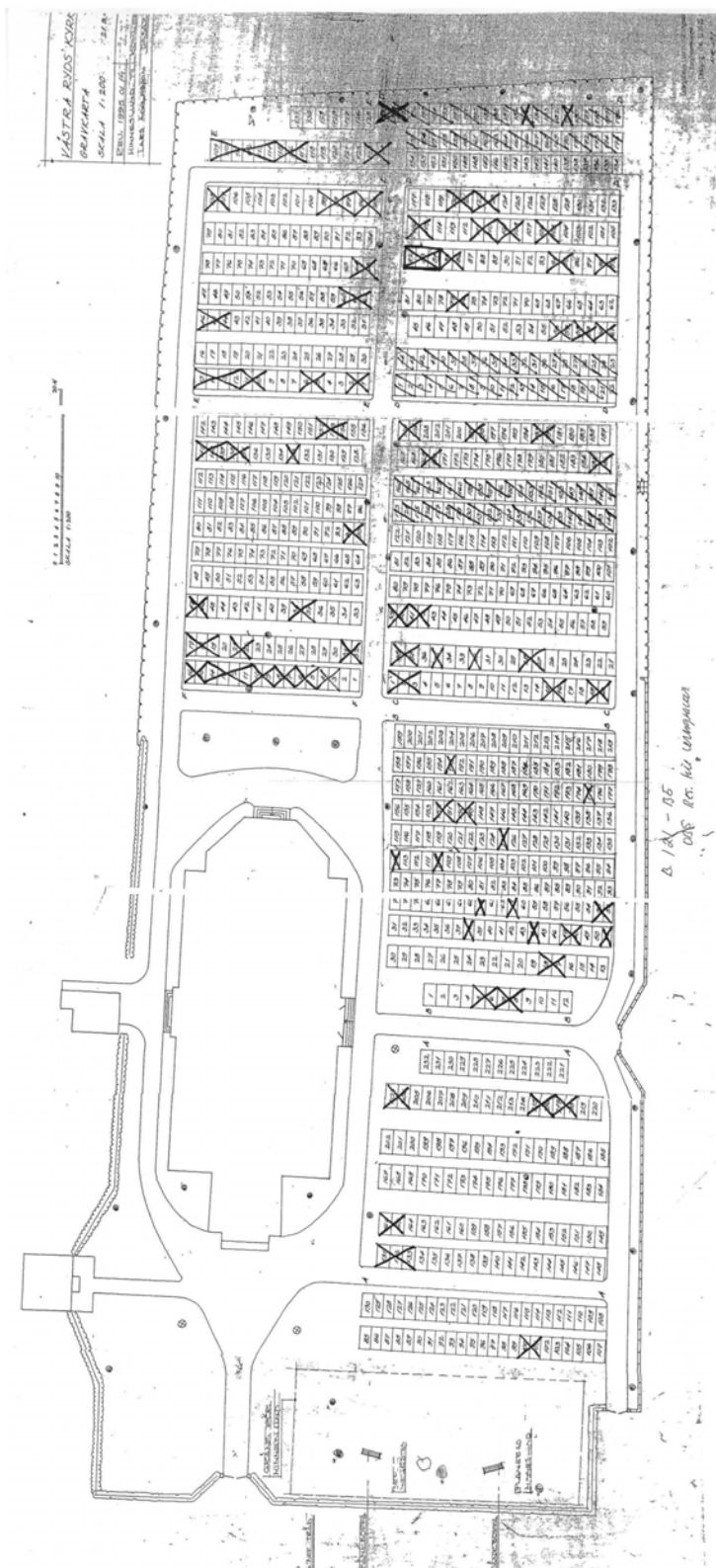
Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

Västra Ryds kyrkogård. Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse
 Grav med omgärdning är markerade med en fyrkant.
 Norr är till vänster i bild (kyrkans torn är i väster).

X